

PUBLICZNOŚĆ ROZPRAWY W POSTĘPOWANIU KARNYM A JEJ OGRANICZENIA W ZWIĄZKU Z OGŁOSZENIEM STANU EPIDEMII

MAŁGORZATA ZIMNA*

DOI: 10.26399/iusnovum.v15.2.2021.16/m.zimna

1. WPROWADZENIE

Naczelne zasady procesu karnego kształtują jego model i tym samym realizują ważne funkcje społeczne. Jawność jako jedna z takich właśnie zasad wywiera wpływ na cały system wymiaru sprawiedliwości. W XXI wieku postępowanie karne rozwinęło rolę społeczeństwa, jaką pełni ono przez uczestnictwo w procesie. Poprzez przekazywaną informację kształtują się nowe etapy świadomości społecznej oraz uczestników postępowania.

Jawność postępowania karnego (zarówno zewnętrzna, poprzez dostęp publiczności, jak i wewnętrzna, względem stron) to naczelna zasada procesu karnego, wyznaczająca jego model. Wraz z innymi klauzulami stanowi system zasad, pociągając za sobą wiele konsekwencji proceduralnych. Zasada jest wzorcem procesowym oraz wskazówką dla organów i uczestników procesu. Jako gwarancja rzetelnego procesu, mieszcząca się w konstytucyjnych definicjach, wskazuje kierunek prowadzenia postępowania, kształtuje zachowanie się organów prowadzących oraz uczestników, stanowiąc szczególną rolę dla praktyki procesu karnego. Jawność należy do jednej z najważniejszych cech demokratycznych systemów procesu karnego. Zasada jawności, poprzez swoje znaczenie w procesie, wyznacza zakres gwarancyjny postępowania. Korzyści czerpane zeń są tak doniosłe, że jej funkcja w procesie nie może być zagrożona, a stosowanie powinno odbywać się w szerokim zakresie.

Jawność rozprawy umożliwiła kontrolę społeczną nad działalnością sądów, wywiera wpływ wychowawczy, doprowadzając do potępienia sprawców przestępstw przez opinię publiczną, kształtuje poczucie prawne bezpieczeństwa, służy

---

* dr, Wydział Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego, e-mail: malgorzata.zimna@lazarski.pl, ORCID: 0000-0002-6875-3450

lepszemu wykryciu prawdy materialnej, wywiera wpływ korzystny na przebieg postępowania dowodowego, zwiększa aktywność organów i osób biorących udział w procesie. Spełnia własne, w stosunku do innych zasad autonomiczne funkcje prawne i społeczne, które uzasadniają jej ukształtowanie w osobną zasadę procesu karnego.

O jawność procesu toczono walki polityczne, ponieważ wyraża ona dążenie narodu do demokratyzacji, do włączenia społeczeństwa w tak ważną dziedzinę życia państwowego, jaką jest wymiar sprawiedliwości, i do poddania go w ten sposób społecznej kontroli. Wprowadzenie zasady jawności do nowożytnego procesu należy uznać za zwycięstwo sił postępowych nad reakcją, broniącą tajnego i inkwizycyjnego procesu. Historia procesu karnego wykazuje, że znaczenie jawności wzrasta, gdy proces karny budowy jest przez ustrój postępowy. W swoim historycznym rozwoju proces karny osiągnął obecnie taki etap, w którym działalność sądu rozpoznającego sprawę jest dostępna na sali rozpraw dla publiczności oraz prasy.

Jawność zewnętrzna, czyli publiczność rozprawy, podyktowana jest powinnością zapewnienia kontroli społecznej nad prowadzonym postępowaniem karnym i działalnością organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości². Umożliwia dotarcie informacji o sprawie karnej do potencjalnie szerokiej, bliżej nieoznaczonej grupy osób, co pozwala na rozpowszechnianie tej informacji daleko poza toczącym się postępowaniem karnym. Obecność obywateli na rozprawie nie jest środkiem do wykonywania władzy sądowniczej, ale determinuje realność i skuteczność komunikacji władzy ze społeczeństwem, podnosząc zarazem rangę zadania łączącego się ze wskazaniem granic respektowania jawności³.

Publiczność rozprawy to prawo do obecności na rozprawie osób niebiorących udziału w postępowaniu. Zasada jawności polega na tym, że postępowanie jest jawne wobec każdego, kto chce być widzem procesu⁴. Chodzi o jawność procesu wobec wszystkich, gwarantującą bliżej nieskonkretyzowanemu i zarazem nieograniczonemu kręgowi osób możliwość obecności przy czynnościach procesowych, prawo do przedstawiania spostrzeżeń dotyczących przebiegu procesu, a w konsekwencji – prawo do realizacji funkcji publicznych procesu karnego, w tym w szczególności społecznej kontroli organów procesowych, realizacji zasady sprawiedliwości oraz funkcji informacyjnej, skutkującej także internalizacją norm prawnych⁵.

Obecnie zasada jawności wyprowadzona jest z wyraźnego przepisu, o charakterze konkretnym, skodyfikowanym. Wraz z nielicznymi podstawowymi zasadami procesu karnego znalazła swoje miejsce w ustawie zasadniczej, spełniając rolę zasady naczelnej. Prawne zdefiniowanie w Konstytucji⁶ stanowi, iż każdy ma

² J. Tylman, w: T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2007, s. 153.

³ R. Koper, *Jawność zewnętrzna postępowania sądowego*, w: *Jawność jako wymóg rzetelnego procesu karnego*, red. W. Jasiński, K. Nowicki, Warszawa 2013, s. 106.

⁴ W. Daszkiewicz, *Proces karny. Część ogólna*, Toruń 1985, s. 122.

⁵ W. Michalski, *Wychowawcza funkcja sądu w postępowaniu karnym*, Warszawa 1976, s. 56.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum

prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Również w Kodeksie postępowania karnego⁷ wskazuje się, że rozprawa odbywa się jawnie (art. 355 zd. 1 k.p.k.), a ograniczenia jawności określa jedynie ustawa (art. 355 zd. 2 k.p.k.). To oznacza, że każdy, jeśli tylko jest miejsce, ma swobodny dostęp do sali, w której odbywa się rozprawa, oraz że każdy może przysłuchować się rozprawie i obserwować jej przebieg⁸.

Range i znaczenie jawności podkreślają także, oprócz Konstytucji RP oraz Kodeksu postępowania karnego, międzynarodowe akty prawne wiążące Polskę, w których jawność znajduje swoje miejsce jako norma międzynarodowa. Art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁹ stanowi, że oskarżony ma prawo do słusznego i publicznego rozpatrywania jego sprawy przez właściwy, niezawisły i bezstronny sąd, w rozsądnym czasie. W przepisie tym określa się także, że można zarządzić prowadzenie przy drzwiach zamkniętych całości lub części rozprawy sądowej ze względu na moralność i porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, lub jeżeli interes życia prywatnego stron tego wymaga, lub też o ile sąd uzna to za absolutnie niezbędne, w przypadku gdy ze względu na szczególne okoliczności sprawy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom sprawiedliwości, jednakże każdy wyrok wydany w sprawie karnej lub cywilnej będzie publicznie ogłoszony, chyba że interes młodocianych wymaga inaczej lub gdy rozprawa dotyczy sporów małżeńskich lub opieki na dziećmi.

Dodatkowo art. 6 ust. 1 zd. 2 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka¹⁰ stanowi, że postępowanie przed sądem jest jawne, przepis określa także szczegółowo granice dopuszczalnego ograniczenia jawności zewnętrznej¹¹. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone w całości lub w części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.

Europejski Trybunał Praw Człowieka, uznał, że jawność postępowania ma chronić przed sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości w ukryciu, bez publicznej kontroli; jednocześnie publiczny przebieg procesu buduje i wzmacnia zaufanie

---

konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2021 r., poz. 534.

⁸ S. Kalinowski, *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1979, s. 252.

⁹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167.

¹⁰ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284.

¹¹ A. Ważny, w: K.T. Boratyńska i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 805.

obywateli do organów wymiaru sprawiedliwości¹². Jest to postulat oddzielający demokratyczne systemy państwa prawa od poprzednich ustrojów, kiedy w wymiarze sprawiedliwości dominowała głównie tajność postępowania.

Dla należytego zabezpieczenia kontroli społecznej nad funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości istotne znaczenie ma ustawowe określenie podstaw wyłączenia jawności rozprawy, od tego bowiem zależy, w jakim zakresie społeczeństwo ma dostęp do sali sądowej i informacji o procesie¹³. Prawo do informacji nie ma jednak charakteru bezwzględny i podlega ograniczeniom wskazanym w ustawach.

Wszystkie ograniczenia muszą mieścić się w ramach ustanowionych podstaw konstytucyjnych wyłączenia jawności rozprawach. Zgodnie z art. 45 ust. 2 Konstytucji RP wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić jedynie ze względu na:

- moralność,
- bezpieczeństwo państwa,
- porządek publiczny,
- ochronę życia prywatnego stron,
- inny ważny interes prywatny.

Jest to zamknięty katalog przyczyn, na podstawie których ustawa zasadnicza wyznacza podstawy odstąpienia od jawnej rozprawy. Przesłanki określają w sposób konkretny, na jakiej podstawie można odstąpić od jawnego rozpatrzenia sprawy. Moralność oznacza pewien system norm społecznych, którego zaburzenie może przyczynić się do wyłączenia jawności. Mimo szerokiego zakresu, można tę przesłankę określić przez wskazane normy postępowania. Wątpliwości nie pozostawiają również przesłanki dotyczące bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego oraz ochrony życia prywatnego stron. Jedynie odniesienie do innego ważnego interesu prywatnego pozostawia pewną swobodę decyzyjną dla sądu. W tym przypadku jednak inicjatywa prowadząca do wyłączenia jawności powinna należeć do zainteresowanego uczestnika postępowania i do niego należy uprawdopodobnienie, iż sprawy poruszane publicznie na rozprawie mogą mieć poważny wpływ lub znaczenie dla sytuacji oraz rodzić negatywne skutki¹⁴.

W myśl orzecznictwa Strasburskiego, które ujmuje publiczność postępowania jako jedną z podstawowych zasad społeczeństwa demokratycznego, umożliwiającą społeczną kontrolę nad sądownictwem i pozwalającą na budowanie zaufania do sądów, dopuszczalne powody wyłączenia jawności można ująć w trzech grupach:

- a) ogólne powody wyłączenia – zachodzą, jeżeli dadzą się usprawiedliwić w demokratycznym społeczeństwie ze względów obyczajowych albo ze względu na porządek publiczny, a także bezpieczeństwo państwa;
- b) specjalne powody wyłączenia – zachodzą ze względu na interesy małoletniego albo ze względu na potrzebę poszanowania prywatności stron;
- c) szczególne okoliczności w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne dla ochrony interesu wymiaru sprawiedliwości¹⁵.

---

¹² Orzeczenie ETPCz z dnia 12 kwietnia 2006, skarga 58675/60, § 39.

¹³ B. Wójcicka, *Jawność postępowania sądowego w polskim procesie karnym*, Łódź 1989, s. 93.

¹⁴ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 292.

¹⁵ J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2008, s. 181.

Na podstawie tego podziału, w tym wytycznych Konstytucji RP, w Kodeksie postępowania karnego z 1997 r. wyznaczono możliwość ograniczenia jawności rozprawy względem publiczności w następującym brzmieniu:

Niejawna jest rozprawa, która dotyczy (art. 359 k.p.k.):

- 1) wniosku prokuratora o umorzenie postępowania z powodu niepoczytalności sprawcy i zastosowanie środka zabezpieczającego,
- 2) sprawy o pomówienie lub znieważenie; na wniosek pokrzywdzonego rozprawa odbywa się jednak jawnie.

Natomiast sąd może wyłączyć jawność rozprawy w całości albo w części (art. 360 § 1 k.p.k.):

- 1) jeżeli jawność mogłaby:
  - a) wywołać zakłócenie spokoju publicznego,
  - b) obrażać dobre obyczaje,
  - c) ujawnić okoliczności, które ze względu na ważny interes państwa powinny być zachowane w tajemnicy,
  - d) naruszyć ważny interes prywatny;
- 2) jeżeli choćby jeden z oskarżonych jest nieletni lub na czas przesłuchania świadka, który nie ukończył 15 lat;
- 3) na żądanie osoby, która złożyła wniosek o ściganie.

Opisane ograniczenia wskazują na niejawność rozprawy z mocy prawa, oraz instytucję fakultatywnego wyłączenia jawności we wskazanych przypadkach. Ujęte w Kodeksie postępowania karnego odstępstwa, przyjęte na podstawie wytycznych Konstytucji RP, mieszczące się w granicach wyznaczonych przez akty międzynarodowe, powinny stanowić jedyne przesłanki do ograniczenia jawności rozprawy. Trafny jest pogląd wyrażony w doktrynie, iż wyłączenie jawności rozprawy powinno być zakresowo ograniczone do potrzeby ochrony tego interesu, który uzasadnia tajność¹⁶.

Niewątpliwe po prawie czternastu latach od wejścia w życie Konstytucji RP i Kodeksu postępowania karnego, a tym samym obowiązywania naczelných zasad procesu, zagwarantowanych w ustawie zasadniczej – również jawności postępowania, niespodziewanie pojawiła się konieczność ponownej interpretacji wskazań ustawowych i rozważań wokół możliwości ograniczania dostępu publiczności na rozprawie karnej, ze względu na skutki, jakie niesie za sobą globalna pandemia spowodowana wirusem SARS-CoV-2.

2. SZCZEGÓLNE ROZWIĄZANIA W ZWIĄZKU Z OGŁOSZENIEM STANU EPIDEMII

W związku z ogłoszeniem 20 marca 2020 r. stanu epidemii w Polsce¹⁷ ustawodawca wskazał zasady i tryb zapobiegania oraz zwalczania zakażenia wirusem SARS-

¹⁶ F. Prusak, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1999, t. 2, s. 985.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na terenie Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz.U. z 2020 r., poz. 491.

-CoV-2 i rozprzestrzeniania się choroby zakaźnej u ludzi wywołanej tym wirusem. Zasady i tryb podejmowania działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych w celu unieszkodliwienia źródeł zakażenia i przecięcia dróg szerzenia się tej choroby zakaźnej, zawarto w Ustawie z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych¹⁸ (zwana dalej „ustawą o COVID-19”) oraz licznych rozporządzeniach, między innymi Rady Ministrów w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii¹⁹ (wydawanych na podstawie obowiązującej już Ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi²⁰).

Oddziaływanie tych aktów ma szeroki charakter społeczny. Wpływ wprowadzonego stanu epidemii dotarł także do wymiaru sprawiedliwości. Nagle konstytucyjne gwarancje procesowe zostały narażone na spore ograniczenia, szczególnie w zakresie publiczności rozpraw. Podstawa zastosowania ograniczeń jawności rozprawy w związku z trybem zapobiegania i zwalczania zakażeń wirusem SARS-CoV-2, wymaga wnikliwej analizy.

W ustawie o COVID-19 przyjęto przepisy dotyczące zasad i trybu zapobiegania oraz zwalczania zakażenia wirusem SARS-CoV-2 i rozprzestrzeniania się choroby zakaźnej u ludzi, zadań organów administracji publicznej w zakresie zapobiegania oraz zwalczania zakażenia lub choroby zakaźnej, uprawnień i obowiązków świadczeniodawców oraz świadczeniobiorców, a także zasad pokrywania kosztów realizacji zadań. W obliczu światowego kryzysu zdrowia, związanego z rozprzestrzenianiem się choroby zakaźnej u ludzi, nie budzi wątpliwości decyzja polskiego ustawodawcy o wydaniu dodatkowych aktów prawnych, które mają na celu zapobieganie i zwalczanie zakażenia wirusem SARS-CoV-2, a także wskazanie właściwych działań organów administracji publicznej. Działania mające na celu zwalczanie wirusa, który powoduje ostrą chorobę zakaźną układu oddechowego COVID-19, ze względu na zdrowie publiczne obywateli jest nie tylko prawem, ale i obowiązkiem władz publicznych, wynikającym wprost z art. 68 ust. 4 Konstytucji RP: „Władze publiczne są obowiązane do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska”. Jednocześnie każdy ma prawo do ochrony zdrowia (art. 68 ust. 1 Konstytucji RP).

Biorąc pod uwagę powyższe, wprowadzone akty prawne w postaci ustawy i rozporządzeń wykonawczych w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, służące zwalczaniu wirusa, miały służyć przeciwdziałaniu COVID-19. Jednocześnie ustawodawca wskazuje, że przez „przeciwdziałanie COVID-19” rozumie się wszelkie czynności związane ze zwalczaniem zakażenia, zapobieganiem rozprzestrzenianiu się, pro-

---

¹⁸ Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, Dz.U. z 2020 r., poz. 1842 ze zm.

¹⁹ Akty prawne jednorazowe, pierwszy z dnia 31 marca 2020 r., Dz.U. z 2020 r., poz. 566 ze zm.

²⁰ Dz.U. z 2020 r., poz. 1845 ze zm.

filaktyką oraz zwalczaniem skutków, w tym społeczno-gospodarczych, choroby COVID-19 (art. 2 ust. 2 ustawy o COVID-19). Większość czynności związanych ze zwalczaniem zakażeń związanych jest z ograniczeniami lub nakazami określonego sposobu przemieszania się, obowiązku poddania się kwarantannie, nakazami, ograniczeniami funkcjonowania określonych instytucji lub zakazem organizowania widowisk, a także zakrywaniem ust i nosa. Odniesienia te znalazły zastosowanie w przestrzeni publicznej oraz budynkach instytucji – w tym w sądach, w związku ze zwalczaniem chorób epidemicznych.

Jednocześnie w pierwotnym brzmieniu ustawy o COVID-19 przepisy nie zawierały w swojej treści odniesień do rozpraw sądowych, które odbywają się przecież w budynkach sądów, przy udziale stron oraz publiczności. Nie przyjęto aktów prawnych oraz nie przywołano przepisów wskazujących na ograniczenia konstytucyjnych wolności i praw obywateli oraz naczelnych zasad procesowych podczas wprowadzenia stanu epidemii w Polsce. Niemniej, zgodnie z nowelizacją ustawy o COVID-19²¹, ustawodawca wskazał przepisy dotyczące rozpraw sądowych w których wskazano, iż w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19, bieg terminów procesowych i sądowych między innymi w postępowaniu karnym nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu na ten okres (art. 15 zzs ust. 1 ustawy o COVID-19). Dodatkowo wskazano, iż we wskazanym okresie, nie przeprowadza się rozpraw ani posiedzeń jawnych, z wyjątkiem rozpraw i posiedzeń jawnych w sprawach dotyczących przesłuchania świadka w postępowaniu przygotowawczym przez sąd na podstawie art. 185a–185c albo art. 316 § 3 k.p.k., gdy podejrzany jest zatrzymany, a także w przedmiocie europejskiego nakazu aresztowania (art. 15 zzs ust. 6 ustawy o COVID-19). Tym samym ustawodawca w ramach przeciwdziałania rozprzestrzenienia się wirusa, zdecydował się zawiesić lub wstrzymać pracę sądów oraz co do zasady nie przeprowadzać rozpraw i posiedzeń jawnych (z nielicznymi wyjątkami). Nie można tu wskazywać ograniczenia publiczności procesu sądowego, ale raczej zasady prawa do sądu *sensu stricto*, ponieważ większość zaplanowanych rozpraw nie odbyła się, w związku z wprowadzonymi przepisami nowelizacji ustawy o COVID-19.

Co ważne dla tematyki publiczności rozpraw w postępowaniu karnym (również w postępowaniu cywilnym i administracyjnym), dotyczącym niniejszego artykułu, po publikacji pierwotnej wersji ustawy o COVID-19 zamieszczony został komunikat Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawie organizacji pracy sądów²², w którym wskazano, iż w trosce o bezpieczeństwo i zdrowie obywateli w sądach od 13 do 31 marca 2020 r. przesuwane będą terminy rozpraw w postępowaniach, które nie mają nagłego charakteru. Jednocześnie wskazano, iż jest to „rekomendacja” ograniczenia wokandy. Dodano także, że w związku z sytuacją epidemiolo-

---

²¹ Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2020 r., poz. 568.

²² Komunikat Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawie organizacji pracy sądów z dnia 12.03.2020 r. www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/komunikat-w-sprawie-organizacji-pracy-sadow (dostęp: 12.03.2020).

giczną wynikającą z rozprzestrzeniania się koronawirusa, zaleca się rozważenie możliwości zmiany organizacji pracy sądów wszystkich szczebli oraz reorganizację sposobu prowadzenia rozpraw sądowych, tak aby, o ile to możliwe, ograniczyć do niezbędnego minimum bezpośrednie służbowe kontakty pracowników wymiaru sprawiedliwości z innymi osobami (np. podsądnymi, świadkami, rzeczoznawcami). Jednocześnie z komunikatu wynika, iż w sądach, placówkach penitencjarnych i prokuraturach stosuje się procedury profilaktyki, w tym wzmożonej higieny, ograniczania kontaktów z osobami, które wracają z zagranicy z rejonów zagrożeń, ochrony zdrowia osób pracujących, osadzonych i interesantów, co bez wątplenia należy ocenić jako zasadne, a wręcz niezbędne dla ochrony zdrowia w wymiarze publicznym. Najbardziej istotne, z punktu rozważanej w niniejszym artykule kwestii, jest odniesienie w komunikacie: „Prowadzone są przesłuchania świadków za pomocą video, ograniczany jest udział publiczności w rozprawach, stosuje się telepracę”. Bez wątplenia Ministerstwo Sprawiedliwości w swoim komunikacie zarekomendowało co najmniej ograniczenie jawności zewnętrznej rozpraw w trakcie trwania stanu epidemii. Po dalszej analizie komunikatu, można przyjąć, iż pozostawiono pewną swobodę w zakresie rekomendacji dla prezesów sądów, ponieważ dalej przekazano, iż „w związku z sytuacją zagrożenia epidemiologicznego prosimy wszystkich interesantów sądów w kraju o śledzenie na bieżąco komunikatów publikowanych na stronach sądów rejonowych, okręgowych i apelacyjnych, a także administracyjnych, dotyczących organizacji pracy tych placówek oraz o bezpośrednie kontaktowanie się z sekretariatami tych sądów w sprawach niecierpiących zwłoki”. Swoboda ta miała zapewne wyrażać się w możliwości wydania zarządzeń przez prezesów sądów, którzy mogliby, zgodnie z rekomendacją, ograniczać gwarancje konstytucyjne.

Po analizie powyższego komunikatu należy przyjąć wniosek, iż ze względu na zapobieganie w rozprzestrzenianiu się choroby COVID-19, Ministerstwo Sprawiedliwości wydało komunikat, w którym rekomenduje prezesom sądów, ograniczanie naczelnej zasady procesu karnego. Jednocześnie zabrakło w komunikacie wskazania podstawy prawnej, w związku z którą, prezes sądu mógłby wydawać zarządzenia w sprawie ograniczenia jawności rozpraw. Należy także podkreślić, iż brakuje odniesienia do takich kompetencji prezesa sądów, które dawałyby mu możliwość ograniczania gwarancji publiczności rozprawy, zarówno w Ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. o ustroju sądów powszechnych²³, jak i w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych²⁴.

Ograniczając jawność rozprawy, należy uwzględnić, że reglamentacja musi spełniać każdorazowo wymóg proporcjonalności wyrażony w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, zgodnie z którym ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo

²³ Dz.U. z 2020 r., poz. 2072 ze zm.

²⁴ Dz.U. z 2019 r., poz. 1141 ze zm.

wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Należy wskazać, iż niezrozumiałe jest przekazywanie swoistego rodzaju „rekomendacji” przez określone ministerstwo, w którym nie ma nawet odniesienia do źródeł prawa. Źródła prawa w Polsce stanowią: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia (zgodnie z art. 87 ust. 1 Konstytucji RP), a nie „komunikaty” czy „rekomendacje”. Dodatkowo organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa (art. 7 Konstytucji RP). Komunikaty lub rekomendacje prezentowane przez ministerstwo nie stanowią źródła prawa i nie mogą być podstawą rozstrzygnięć podejmowanych przez inne podmioty stosujące prawo. Ponadto organy władzy publicznej mogą działać tylko tam i o tyle, o ile prawo je do tego upoważnia. Wiążąca wykładnia przepisów prawa to taka, która ma moc powszechnie obowiązującą i może pochodzić wyłącznie od upoważnionego organu. W polskim porządku prawnym żaden organ administracji publicznej nie jest uprawniony do dokonywania wykładni prawa z mocą powszechnie obowiązującą. Komunikaty Ministerstwa Sprawiedliwości w zakresie ograniczenia jawności nie mogą być zatem wiążące dla innych podmiotów stosujących prawo, tym bardziej dla prezesów sądów.

W związku z wejściem w życie Ustawy z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2²⁵, która wprowadziła mechanizmy rozszerzające funkcjonowanie sądów (na podstawie art. 46 pkt 20 uchylony został art. 15 zns ograniczający pracę sądów), i tym samym w określonym zakresie przywróciła dostęp do wymiaru sprawiedliwości, Minister Sprawiedliwości, na podstawie zaleceń Głównego Inspektora Sanitarnego, 18 maja 2020 r. wydał wytyczne dla funkcjonowania sądów w trakcie epidemii SARS-CoV-2 w Polsce, rozsyłając pisma²⁶ o takiej samej treści do wszystkich sądów w Polsce. Tego dnia przesłano do prezesów sądów apelacyjnych obszerne rekomendacje w zakresie rozwiązań umożliwiających ustanowienie i wdrożenie procedur zapewniających bezpieczeństwo zdrowotne pracowników sądów i interesantów w czasie stanu epidemii²⁷, mających na celu „bezpieczne przywracanie pracy sądów”, które od marca 2020 r. działały w ograniczonym zakresie. Z komunikatu opublikowanego w serwisie rządowym www.gov.pl można przeczytać, iż „zaczyna się bezpieczne odmrażanie pracy sądów”, czemu służą przygotowane w Ministerstwie Sprawiedliwości rozwiązania. Przywrócą one stronom postępowań dostęp do wymiaru sprawiedliwości jako jednego z fundamentów funkcjonowania państwa. Jednocześnie wskazuje się, że w sądach ponownie mogą być przeprowadzane wszystkie postępowania jawne. Dalej ministerstwo wskazuje, iż w wielu nowych rodzajach spraw będzie można uzyskać wyrok bez rozprawy, aby nie narażać zdrowia uczestników postępowań sądowych.

²⁵ Dz.U. z 2020 r., poz. 875 ze zm.

²⁶ Pismo Podsekretarza Stanu Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 18.05.2020 r., nr DNA-II.510.20.2020.

²⁷ Komunikat Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 18.05.2020 r., <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/bezpieczne-przywracanie-normalnej-pracy-sadow--tarcza-antykryzysowa-30-zaczyna-obowiazrywac> (dostęp: 18.05.2020).

Będzie tak, gdy względy bezpieczeństwa epidemicznego nie pozwalają na normalną rozprawę, a sąd nie dysponuje sprzętem umożliwiającym przeprowadzenie rozprawy na odległość. Niemniej po raz kolejny zaznacza się, iż w razie konieczności rozpoznania sprawy będzie można ją rozstrzygnąć na posiedzeniu niejawnym, po odebraniu od stron na przykład pisemnych stanowisk albo odebraniu zeznań od świadków na piśmie.

Zaznaczono, że w szerszym zakresie rozprawy będą odbywały się na odległość, w celu minimalizacji ryzyka zachorowania dla obywateli. Minister Sprawiedliwości przeanalizuje i określi w rekomendacjach dla sądów warunki dla przeprowadzania takich rozpraw, mając na uwadze możliwości techniczne i organizacyjne sądów oraz potrzebę sprawnego działania systemu przy zapewnieniu odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa. Dzięki nowym rozwiązaniom w sądach, oprócz stosowania zwykłych środków ochrony, jak maseczki, dezynfekcja rąk i zachowanie dwumetrowego dystansu, będą przeprowadzane, w miarę możliwości technicznych, przesłuchania świadków lub biegłych w trybie wideokonferencji z innego pomieszczenia w sądzie. Wskazano, iż będzie można też zdalnie przesłuchiwać na przykład osadzonych w zakładach karnych, bez konieczności transportowania ich do sądów.

Stosownie do powyższych informacji, w piśmie podsekretarza stanu Ministerstwa Sprawiedliwości z 18 maja 2020 r., w którym przedstawia się rekomendowane rozwiązania umożliwiające ustanowienie i wdrożenie procedur zapewniających bezpieczeństwo pracowników sądu i interesantów w czasie stanu epidemii, wskazano na nowe „Ogólne zasady urzędowania sądów”. W pkt A VI. 1 (Bezpieczeństwo interesantów), w zdaniu drugim zaznaczono że: „Rekomenduje się wydanie przez prezesów sądów zarządzeń uniemożliwiających lub ograniczających dostęp publiczności do sal rozpraw”.

W analizowanej kwestii po raz kolejny warto podkreślić, iż wskazane „rekomendacje” nie znalazły się w żadnym akcie prawnym przyjętym przez ustawodawcę. Naczelna zasada procesu karnego, gwarancja konstytucyjna, w trakcie trwania epidemii została narażona na znaczące ograniczenia, które wskazano w komunikatach urzędu administracji rządowej, kierowanych do prezesów sądów, mających wydawać zarządzenia w kwestii ograniczeń.

Słusznie wskazuje Rzecznik Praw Obywatelskich, iż ograniczenie jawności rozpraw i niemożność wzięcia przez publiczność udziału w rozprawach nie są środkami adekwatnymi i proporcjonalnymi. Brak jest uzasadnionych podstaw, by w celu przeciwdziałania epidemii utrzymać zakaz dostępu publiczności do sal rozpraw²⁸. Ministerstwo Sprawiedliwości wskazało natomiast, iż przedmiotowe zalecenia, wysłane do prezesów sądów apelacyjnych oraz Wojskowych Sądów Okręgowych, nie mają charakteru wiążącego, lecz w zamierzeniu swym miały służyć sądom jako wsparcie w rozwiązaniu problemów, które wynikły z zagrożenia

---

²⁸ Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 01.06.2020 r. <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/koronawirus-rpo-publicznosc-ma-prawo-udzialu-w-rozprawach-sadowych> (dostęp: 01.06.2020).

epidemicznego. O ich zastosowaniu decyduje wyłącznie prezes sądu, na podstawie oceny aktualnej sytuacji, na obszarze właściwości podległego mu sądu²⁹.

Należy dodać, że nawet gdyby omawiane rekomendacje zawarto w rozporządzeniu, byłoby to niewystarczające. Tylko unormowania, które nie stanowią podstawowych elementów składających się na ograniczenie konstytucyjnych praw i wolności, mogą być treścią rozporządzenia. W rozporządzeniu powinny być zamieszczane jedynie przepisy o charakterze technicznym, niemające zasadniczego znaczenia z punktu widzenia praw lub wolności jednostki³⁰. Rekomendacje niebędące żadnym źródłem prawa nie powinny zatem nawet wskazywać przepisów o charakterze technicznych czy być pomocne przy rozwiązywaniu problemów związanych z ograniczeniem jawności rozpraw.

W Kodeksie postępowania karnego wyjątki od zasady jawności zostały wskazane wyraźnie, z dokonaniem podziału na konkretne przyczyny ich zaistnienia. Ustawowe przyczyny wyłączenia jawności mają charakter fakultatywny, a decyzja o wyłączeniu publiczności rozprawy zależy od stanowiska sądu, a nie zarządzeń prezesa sądu. Słusznie wskazuje się w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, iż uzależnienie dopuszczalności ograniczeń wolności i praw od ich ustanowienia „tylko w ustawie” jest czymś więcej niż tylko przypomnieniem ogólnej zasady wyłączności ustawy dla unormowania sytuacji prawnej jednostek, stanowiącej klasyczny element idei państwa prawnego. Jest to także sformułowanie wymogu odpowiedniej szczegółowości unormowania ustawowego. Skoro ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności mogą być ustanawiane „tylko” w ustawie, to oznacza nakaz kompletności unormowania ustawowego, które musi samodzielnie określać wszystkie podstawowe elementy ograniczenia danego prawa i wolności, tak aby już na podstawie lektury przepisów ustawy można było wyznaczyć kompletny zarys tego ograniczenia. Niedopuszczalne jest natomiast przyjmowanie w ustawie uregulowań blankietowych, pozostawiających organom władzy wykonawczej swobodę normowania ostatecznego kształtu owych ograniczeń, a w szczególności wyznaczania zakresu tych ograniczeń³¹.

Po raz kolejny należy podkreślić, iż Ministerstwo Sprawiedliwości zasadnie zarekomendowało środki ostrożności (sanitarno-epidemiologiczne), w tym bezpieczeństwa i higieny pracy, jednak wskazywanie na ograniczenia konstytucyjnych gwarancji procesu jest zbyt daleko idące. Nie wprowadzono szczególnych przepisów ustaw lub na przykład stanu nadzwyczajnego, co mogłoby uzasadniać ograniczenie wolności i praw konstytucyjnych.

Jak wskazano w orzecznictwie, Rada Ministrów zrezygnowała z formalnego i przewidzianego w art. 232 Konstytucji RP wprowadzenia stanu klęski żywiołowej, uznając, że przyznane jej zwykle środki konstytucyjne w rozumieniu art. 228 ust. 1 Konstytucji RP są wystarczające, aby opanować istniejący stan epidemii. Dla

---

²⁹ Odpowiedź Ministra Sprawiedliwości z dnia 19.06.2020 r. na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich o zajęcie stanowiska <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/koronawirus-rpo-publicznosc-ma-prawo-udzialu-w-rozprawach-sadowych> (dostęp: 19.06.2020).

³⁰ Wyrok WSA w Opolu z 27.10.2020 r., II SA/Op 219/20.

³¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 stycznia 2000 r., sygn. akt P11/98, uzasadnienie część 6.B, Dz.U. z 2000 r., nr 3, poz. 46.

tego do uregulowań prawnych dotyczących ograniczeń praw i wolności człowieka i obywatela mają zastosowanie wszystkie konstytucyjne i legislacyjne zasady, obowiązujące poza regulacjami właściwymi dla stanów nadzwyczajnych z Rozdziału XI Konstytucji RP. W związku z tym w celu wprowadzenia ograniczeń wolności i praw człowieka nie można powoływać się na nadzwyczajne okoliczności, uzasadniające szczególne rozwiązania prawne oraz okolicznościami tymi nie można usprawiedliwiać daleko idących ograniczeń swobód obywatelskich wprowadzanych w formie rozporządzeń. Przy ograniczaniu konstytucyjnych praw i wolności na podstawie art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, kompletność i szczegółowość regulacji ustawowej musi być znacznie zwiększona. Dlatego należy podkreślić, że przepisy stanowiące na poziomie rozporządzenia, oprócz tego, że nie mogą regulować podstawowych konstytucyjnych wolności i praw, muszą także spełniać warunki określone w art. 92 ust. 1 Konstytucji RP. Rozporządzenie musi w związku z tym zostać wydane przez organ wskazany w Konstytucji, na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania³².

W sytuacjach szczególnych zagrożeń, jeżeli zwykle środki konstytucyjne są niewystarczające, może zostać wprowadzony odpowiedni stan nadzwyczajny: stan wojenny, stan wyjątkowy lub stan klęski żywiołowej (art. 228 ust. 1 Konstytucji RP). Jednocześnie w ustawie zasadniczej wskazuje się, iż ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w czasie stanu wojennego i wyjątkowego nie może ograniczać wolności i praw określonych w art. 30 (godność człowieka), art. 34 i art. 36 (obywatelstwo), art. 38 (ochrona życia), art. 39, art. 40 i art. 41 ust. 4 (humanitarne traktowanie), art. 42 (ponoszenie odpowiedzialności karnej), art. 45 (dostęp do sądu), art. 47 (dobra osobiste), art. 53 (sumienie i religia), art. 63 (petycje) oraz art. 48 i art. 72 (rodzina i dziecko) (art. 233 ust. 1 Konstytucji RP). Natomiast ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w stanie klęski żywiołowej może ograniczać wolności i prawa określone w art. 22 (wolność działalności gospodarczej), art. 41 ust. 1, 3 i 5 (wolność osobista), art. 50 (nienaruszalność mieszkania), art. 52 ust. 1 (wolność poruszania się i pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej), art. 59 ust. 3 (prawo do strajku), art. 64 (prawo własności), art. 65 ust. 1 (wolność pracy), art. 66 ust. 1 (prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy) oraz art. 66 ust. 2 (prawo do wypoczynku) (art. 233 ust. 3 Konstytucji RP). Należy zwrócić uwagę, że nie wskazano tu ograniczenia publiczności rozpraw. Prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd nie podlega zatem ograniczeniu, nawet przy wprowadzeniu odpowiedniego stanu nadzwyczajnego.

Konsekwencją otwarcia rozprawy dla społeczeństwa jest stworzenie dostępu dla indywidualnie nieokreślonej i liczbowo nieograniczonej grupy osób. W zakresie braku warunków jakichkolwiek kwalifikacji indywidualnych, otwartość rozprawy głównej nie może być jednak rozumiana w sposób absolutny w tym sensie, że charakterystyka czy przedmioty konkretnych osób przybyłych na rozprawę w charakterze obserwatorów będą stanowić realizację wymogu udostępniania

---

³² Wyrok WSA w Opolu z 27.10.2020 r., II SA/Op 219/20.

rozprawy. Pewne osoby, z uwagi na posiadane cechy, mogą zostać pozbawione wstępu na rozprawę, co jest równoznaczne z niemożnością uczynienia zadość regule publiczności tylko w odniesieniu do tych podmiotów i nie powoduje całościowego wykluczenia zasady jawności³³.

Natomiast ograniczeniem jawności może być tendencyjne uniemożliwianie lub utrudnianie udziału publiczności w rozprawie za pomocą rozmaitych nieprawidłowości organizacyjnych, na przykład przez wyznaczenie na rozprawę, która budzi szerokie zainteresowanie społeczeństwa, zbyt małej sali, niedokładne informowanie o miejscu i czasie prowadzenia rozprawy, wyznaczenie terminu rozprawy na nietypową porę, na przykład na późne godziny wieczorne, rozpoczęcie rozprawy po przerwie przed terminem podanym do publicznej wiadomości, nieinformowanie publiczności, przez jak długi okres czasu rozprawa będzie prowadzona przy drzwiach zamkniętych (w całości lub w części)³⁴.

W odniesieniu do ograniczeń publiczności, należy przyjąć, iż ograniczenia zasady jawności postępowania sądowego, mające różny charakter, podlegają klasyfikacji jako:

- bezwzględne zakazy ustawowe,
- ograniczenia wynikające z decyzji strony lub uczestnika postępowania,
- ograniczenia wynikające z uznania sądu,
- ograniczenia spowodowane warunkami techniczno-administracyjnymi³⁵.

Ograniczenia jawności bez podstawy prawnej są niedopuszczalne. Jednak ustawodawca nie uwzględnił naruszenia jawności w aspekcie zewnętrznym w przesłankach bezwzględnych przyczyn odwoławczych, wskazanych w art. 439 k.p.k. Dlatego naruszenie przepisów dotyczących zasady jawności należy zaliczyć do względnych przyczyn odwoławczych, uchybień, przy ustaleniu których sąd musi badać, czy mają one związek przyczynowy, chociażby w sensie hipotetycznym, z zaskarżonym orzeczeniem. Naruszenie przepisów dotyczących zasady jawności będzie powodowało uchylenie orzeczenia wydanego w tych warunkach jedynie w razie stwierdzenia przez sąd, iż uchybienie to mogło mieć wpływ na treść orzeczenia. Natomiast znaczenie, jakie przypisuje się jawności rozprawy, będącej jedną z gwarancji prawidłowego wymiaru sprawiedliwości, uzasadnia postulat *de lege ferenda*, zaliczenia uchybienia polegającego na bezpodstawnym wyłączeniu jawności rozprawy, do katalogu bezwzględnych przyczyn odwoławczych.

Wcześniejsze ustalenia prowadzą do wskazania, że jawność stanowi nierozłączny element prawa do sądu. Nie oznacza to, że gwarancje konstytucyjne związane z prawem do sądu nie mogą być traktowane jako nakaz urzeczywistnienia w każdym trybie i w każdym rodzaju procedury tego samego zestawu instrumentów procesowych, jednakowo określających pozycję stron postępowania i zakres przysługujących im środków procesowych. Nie każda odmienność lub specyfika

³³ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym*, Warszawa 2010, s. 248.

³⁴ A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 183.

³⁵ E. Jarzęcka-Siwik, *Ograniczenie dostępu do informacji publicznej o przebiegu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3, s. 80.

postępowania sądowego musi być *a priori* uznawana jako ograniczenie prawa do sądu i związanych z tym gwarancji procesowych. Z Konstytucji RP nie wynika bowiem założenie, że każde postępowanie sądowe musi operować na tym samym instrumencie procesowym. Swoboda ustawodawcy w kształtowaniu odpowiednich procedur nie oznacza jednak dopuszczalności wprowadzania rozwiązań arbitralnych, ograniczających nadmierne i bez istotnych racji praw procesowych strony, których realizacja stanowi warunek prawidłowego i sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy. Do naruszenia gwarancji konstytucyjnych związanych z prawem do sądu dochodziłoby wówczas, gdyby ograniczenie uprawnień procesowych było nieproporcjonalne dla realizacji takich celów, jak zagwarantowanie większej efektywności postępowania, jego szybkości, a jednocześnie uniemożliwiłoby właściwe zrównoważenie pozycji procesowej stron³⁶. Niezachowanie gwarancji publiczności rozprawy może wpływać na całość postępowania, zarówno na uczestników, jak i na strony.

3. PODSUMOWANIE

Ustawodawstwo w zakresie zasady jawności postępowania karnego przeszło istotną ewolucję, od procesu inkwizycyjnego do skargowego, który opiera się na jawności i kontradiktoryjności. Jej doniosłość wyraża się poprzez umieszczenie w katalogu naczelných zasad procesowych, opartych na założeniach konstytucyjnych. Na rozwój zasady nie miały wpływu przekształcenia ustrojowe oraz walki społeczne, zwieńczone systemem demokratycznym, w którym jawność procesu stanowi gwarancję fundamentów współczesnego procesu karnego. Niewątpliwie dlatego publiczność rozpraw ma wpływ na zaufanie do organów wymiaru sprawiedliwości. Rzetelny proces karny charakteryzuje wiele reguł służących zapewnieniu na należytych poziomach ochrony praw wszystkich uczestników postępowania karnego oraz wskazaniu wartości, jakie proces karny powinien respektować przy dążeniu do realizacji jego podstawowego celu. Istotą tak pojmowanej rzetelności procesu jest określenie modelu postępowania, zapewniającego przestrzeganie minimum gwarancji procesowych, a konkretnie metody osiągnięcia celu procesu przy zapewnieniu ochrony praw wszystkich jego uczestników. Trudno zatem znaleźć uzasadnienie przekazywania treści komunikatów i rekomendacji przez Ministerstwo Sprawiedliwości, które mają na celu ukierunkowanie działań (w tym wspomnianych wyżej obowiązków) na ograniczenie lub wręcz wyłączenie jawności rozpraw, podczas stanu epidemii. Inną kwestią jest podejmowanie rekomendowanych czynności ograniczających publiczność rozpraw przez prezesów sądów.

Ustawodawca, chcąc wprowadzić środki bezpieczeństwa i działania osłonowe, mające na celu zachowanie zdrowia publicznego, powinien zachować wszelkie gwarancje konstytucyjne. Warto wskazać, iż w sądach możliwe jest wyznaczenie rozpraw na większej sali, w sprawach, którymi interesuje się społeczność, tak aby zachować dystans, a jednocześnie nie ograniczać gwarancji konstytucyjnych. Tu

---

³⁶ Wyrok TK z dnia 16.11.2011 r., SK 45/09, Dz.U. z 2011 r., nr 254, poz. 1530.

właśnie prezesi sądów powinni podejmować zarządzenia w kwestiach związanych z organizacją pracy w budynkach sądów, wskazując w nich środki bezpieczeństwa o charakterze zabezpieczającym, takie jak stosowanie dystansu czy dezynfekcja pomieszczeń. Taka działalność nie ogranicza gwarancji konstytucyjnych.

W trakcie trwania stanu epidemii prawodawca wydał rozporządzenia, czyli akty prawne rangi niższej niż ustawa, ograniczające w czasie epidemii podstawowe wolności i prawa człowieka. W konsekwencji podejmowana w tym zakresie samoistna działalność prawotwórcza doprowadziła do objęcia regulacjami rozporządzenia materii ustawowej i naruszenia wielu podstawowych wolności i praw jednostki³⁷. Na podstawie wydanych rozporządzeń wydano następnie komunikaty, zawierające rekomendacje co do ograniczeń jawnego rozpatrywania spraw. Pomimo uchwalenia wielu ustaw od czasu ogłoszenia stanu epidemii, w żadnej z nich nie znalazł się bezpośredni przepis nakazujący ograniczenie dostępu publiczności do rozpraw jawnych. Wszystkie ograniczenia zasady jawności muszą mieścić się w ramach ustanowionych podstaw konstytucyjnych jej wyłączenia, zgodnie z art. 45 ust. 2 Konstytucji RP. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić jedynie ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Jest to zamknięty katalog przyczyn, na podstawie których ustawa zasadnicza wyznacza podstawy odstąpienia od jawnej rozprawy. Przesłanki określają w sposób konkretny, na jakiej podstawie można odstąpić od jawnego rozpatrzenia sprawy. Wskazane w Kodeksie postępowania karnego przypadki wyłączenia jawności (art. 359–360 k.p.k.) mieszczą się w konstytucyjnych ramach dopuszczalności wyłączenia jednej z naczelnych zasad procesowych. Wyjątki od zasady jawności zostały wskazane wyraźnie, z dokonaniem podziału na konkretne przyczyny ich zaistnienia. Brak jest w nich odniesienia do przesłanek mających na celu przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się wirusa. Decyzja o wyłączeniu publiczności rozprawy zależy głównie od stanowiska sądu, zgodnie z podstawą wskazaną w ustawie karnoprocesowej.

W myśl przepisów Kodeksu postępowania karnego na rozprawie, oprócz osób biorących udział w postępowaniu, mogą być obecne tylko osoby pełnoletnie, nieuzbrojone (art. 356 § 1 k.p.k.). Publiczność w rozumieniu tego przepisu to inne niż uczestnicy postępowania osoby obecne na rozprawie³⁸. Ustawodawca, czyniąc rozprawę dostępną dla społeczeństwa, wprowadził w tym zakresie ograniczenia dotyczące zakazu obecności określonych osób (niepełnoletnich uzbrojonych oraz osób znajdujących się w stanie nielicującym z powagą sądu). Zakaz nie oznacza wyłączenia jawności rozprawy, drzwi sali rozpraw są otwarte dla wszystkich innych osób³⁹, z wyłączeniem tych wskazanych wyżej. W przepisach brak jest innych ograniczeń dotyczących między innymi wyłączenia osób zakażonych wirusem lub chorych na COVID-19. Społeczna kontrola wymiaru sprawiedliwości musi zostać zatem zachowana, pomimo zagrożeń epidemicznych.

³⁷ Wyrok WSA w Opolu z 27.10.2020 r., II SA/Op 219/20.

³⁸ P. Niedzielak, K. Petryna, w: A. Kryże, P. Niedzielak, K. Petryna, T.E. Wirzman, *Kodeks postępowania karnego. Praktyczny komentarz z orzecnictwem*, Warszawa 2002, s. 623.

³⁹ B. Wójcicka, *Jawność postępowania sądowego...*, op. cit., s. 123.

Sąd powinien sięgać do ograniczenia jawności z dużym umiarem i tylko w niezbędnym zakresie. Prowadzenie rozprawy z wyłączeniem jawności może bowiem prowadzić do niepożądanych wrażeń chęci ukrycia czegoś ważnego przed opinią publiczną. Każdorazowe wyłączenie jawności należy taktować indywidualnie. Nie powinno ograniczać się jawności rozprawy zwłaszcza w takich sprawach, które w silnym stopniu skupiają uwagę i zainteresowanie społeczeństwa w myśl zasady, że operowanie jawną i prawdziwą informacją jest najsilniejszym środkiem oddziaływania na opinię publiczną⁴⁰.

Obecnie nie jest możliwe wyłączenie jawności rozprawy, ze względu na ogłoszenie stanu epidemii. Pozycja gwarancji konstytucyjnej jest tak mocna, iż ograniczenia zasady nie uzasadnia nawet wprowadzenie stanu nadzwyczajnego. Biorąc pod uwagę taką doniosłość, ewentualne przypadki ograniczania jawności w trakcie ogłoszonego stanu epidemii w Polsce (który nie jest nawet stanem nadzwyczajnym, o którym mowa w Konstytucji RP), mogą stanowić podstawę zakwalifikowania uchybienia przepisów do względnych przyczyn odwoławczych. Niewątpliwie w takich przypadkach stwierdzona obraza przepisów postępowania może mieć wpływ na treść orzeczenia, które ulegnie uchyleniu (art. 438 pkt 2 k.p.k.). Konstytucja oraz Kodeks postępowania karnego gwarantują publiczne przeprowadzenie rozprawy, a także publiczne ogłoszenie wyroku (art. 364 § 1 k.p.k.). Nieprawidłowo ogłoszony wyrok może być podważony, a nawet uznany za nieistniejący. Konsekwencje rekomendacji ministerstwa, oraz ewentualnych zarządzeń prezesów sądów o ograniczeniu jawności rozpraw, wydanych w trakcie obowiązywania stanu epidemii, mogą mieć zatem istotny wpływ na znaczącą ilość orzeczeń sądu w postępowaniu karnym.

Oceniając jawność zewnętrzną rozprawy, wskazać należy, że zachowanie rzetelności i gwarancji jawności zewnętrznej w ujęciu ogólnym, zależy głównie od sumiennego wykonywania swoich obowiązków przez organy postępowania karnego. Ich działanie może narazić na ograniczenie lub naruszenie jawności procesu względem osób biorących w nim udział oraz publiczności. Zarówno sąd w postępowaniu rozpoznawczym, jak i prokurator w postępowaniu przygotowawczym muszą mieć na uwadze doniosłość i odpowiedzialność wydawania swoich decyzji oraz wypełniania zwykłych obowiązków, które łączą się ściśle z prawami i gwarancjami konstytucyjnymi dla osób uczestniczących w postępowaniu.

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Boratyńska K.T., Górski A., Sakowicz A., Ważny A., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Daszkiewicz W., *Proces karny. Część ogólna*, t. I, Toruń 1985.
- Grajewski J., *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2008.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2007.

---

⁴⁰ A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego...*, op. cit., s. 188.

- Jarzęcka-Siwik E., *Ograniczenie dostępu do informacji publicznej o przebiegu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3.
- Jawność jako wymóg rzetelnego procesu karnego. Zagadnienia prawa polskiego i obcego*, red. W. Jasiński, K. Nowicki, Warszawa 2013.
- Kalinowski S., *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1979.
- Kryże A., Niedzielak P., Petryna K., Wirzman T.E., *Kodeks postępowania karnego. Praktyczny komentarz z orzecznictwem*, Warszawa 2002.
- Koper R., *Jawność rozprawy głównej a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym*, Warszawa 2010.
- Michalski W., *Wychowawcza funkcja sądu w postępowaniu karnym*, Warszawa 1976.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994.
- Prusak F., *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1999.
- Wójcicka B., *Jawność postępowania sądowego w polskim procesie karnym*, Łódź 1989.

PUBLICZNOŚĆ ROZPRAWY W POSTĘPOWANIU KARNYM, A JEJ OGRANICZENIA W ZWIĄZKU Z OGŁOSZENIEM STANU EPIDEMII

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest rozważanie nad możliwością ograniczenia zasady publiczności rozprawy w postępowaniu karnym, w związku z ogłoszeniem w 2020 r. stanu epidemii w Polsce. Autorka przybliży tematykę jawności jako konstytucyjnej naczelnej zasady procesowej, wskazuje jej rangę w procesie karnym oraz opisuje możliwe wyjątki od niej.

W artykule podjęto szczegółową analizę przepisów Konstytucji RP i Kodeksu postępowania karnego oraz wydanych zaleceń co do możliwości ograniczenia publiczności rozpraw, opartych na wprowadzonych szczególnych rozwiązaniach i działaniach minimalizujących ryzyko dla zdrowia publicznego, w związku z zagrożeniem rozprzestrzeniania się zakażeń wirusem SARS CoV-2. Treść artykułu kończy podsumowanie zawierające wnioski i uwagi w zakresie rekomendowanych ograniczeń jawności rozprawy.

Słowa kluczowe: jawność postępowania, publiczność rozprawy, ograniczenia jawności, gwarancje konstytucyjne

OPEN COURT PRINCIPLE IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND ITS LIMITATION RESULTING FROM THE DECLARATION OF AN EPIDEMIC

Summary

The subject of the article is to consider the possibility of limiting the principle of public hearing in criminal proceedings in connection with the announcement of the epidemic in Poland in 2020. The author introduces the subject of openness as the main constitutional procedural principle, indicates its rank in a criminal trial and describes possible exceptions to it. The article presents a detailed analysis of the provisions of the Constitution of the Republic of Poland and the Code of Criminal Procedure as well as the recommendations issued regarding

the possibility of limiting the audience of hearings, based on the introduced special solutions and actions minimizing the risk to public health, in connection with the risk of spreading virus infections SARS CoV-2. The content of the article ends with summary containing conclusions and comments on the recommended restrictions on the public hearing.

Key words: proceeding openness, open trial/public trial, limitation of openness, constitutional guarantees

Zimna M., *Publiczność rozprawy w postępowaniu karnym a jej ograniczenia w związku z ogłoszeniem stanu epidemii*, „Ius Novum” 2021 (15) nr 2, s. 95–112. DOI: 10.26399/iusnovum.v15.2.2021.16/m.zimna

Zimna, M. (2021) ‘Open court principle in criminal proceedings and its limitation resulting from the declaration of an epidemic’. *Ius Novum* (Vol. 15) 2, 95–112. DOI: 10.26399/iusnovum.v15.2.2021.16/m.zimna